

Een archeologisch bureau-onderzoek en inventariserend veldonderzoek door middel van boringen aan de Tuinen 31 te Franeker, gemeente Franekeradeel (F)

M. Schepers

ARC-Rapporten 2008-148

Groningen
4 maart 2009
ISSN 1574-6887

Colofon

Een archeologisch bureau-onderzoek en inventariserend veldonderzoek
door middel van boringen aan de Tuinen 31 te Franeker, gemeente
Franekeradeel (F)

ARC-Rapporten 2008-148
ARC-Projectcode 2008/406

Tekst

M. Schepers

Afbeeldingen

M. Schepers

Redactie

N. van Malssen

Status

definitieve versie

Autorisatie — A. Ufkes

Uitgegeven door

ARC bv

Postbus 41018

9701 CA Groningen

ISSN 1574-6887

Groningen, 4 maart 2009

Een recente lijst van de ARC-Rapporten is te vinden op www.arcbv.nl

Projectgegevens

Projectnaam	Franeker Tuinen
Projectcode	2008/406
Archisnummer	31977
Projectleider	M. Schepers
Contact	0503687106
Opdrachtgever	Burggraaff Bouw B.V., dhr. T. Wolberts
Contact	0582955555, th.wolberts@burggraaffbouw.nl
Bevoegd gezag	Gemeente Franekeradeel, M. Stellingwerf
Contact	0517380245, m.stellingwerf@franekeradeel.nl

Locatiegegevens

Toponiem	Tuinen 31
Plaats	Franeker
Gemeente	Franekeradeel
Provincie	Fryslân
Kaartblad	05G
RD-coördinaten	NW: 165.189/577.482 NO: 165.254/577.478 ZO: 165.255/577.451 ZW: 165.186/577.468
Oppervlakte	659 m ²

Beschrijving onderzoekslocatie

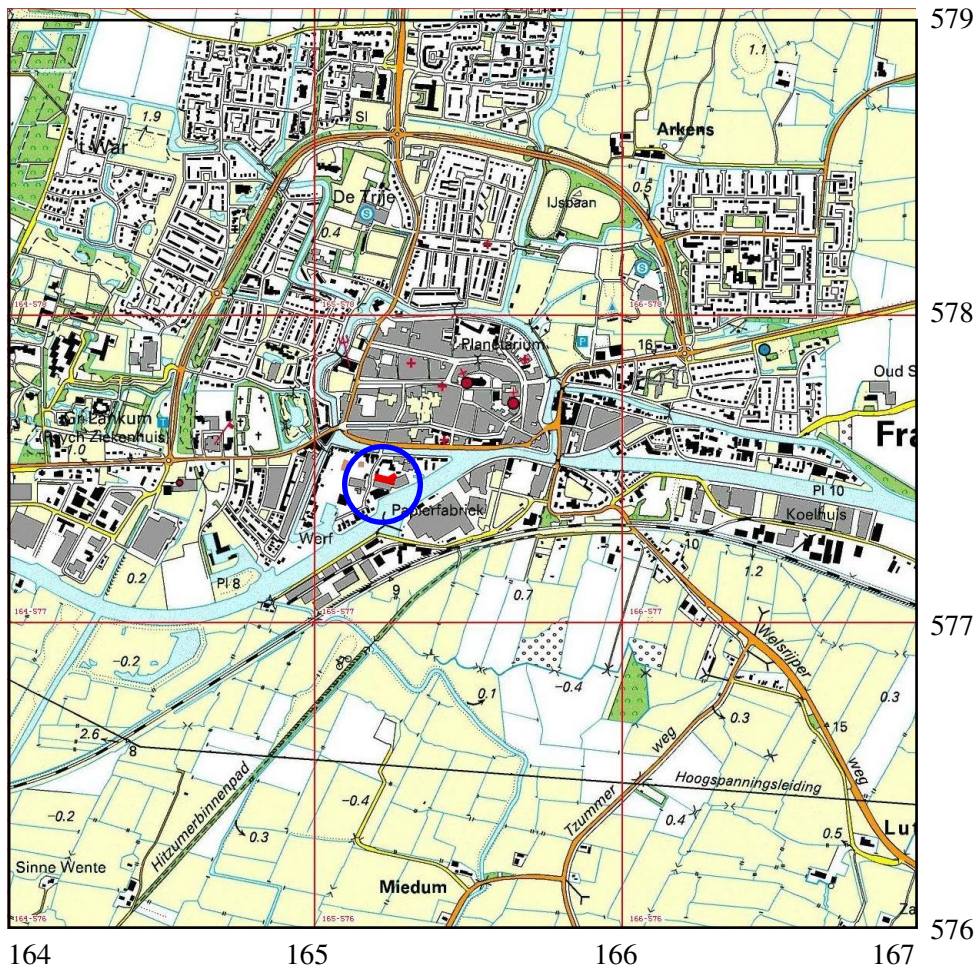
Geologie	Formatie van Naaldwijk
Geomorfologie	Vlakte van getijdeafzetting
Bodem	Poldervaaggronden
Historische situatie	Tuin / kleine akker
Archeologische verwachting	Laag

Legenda

Onderzoekslocatie

Afbeelding 1 Topografische kaart van de onderzoekslocatie (in rood, blauw omcirkeld) en omgeving, voorzien van RD-coördinaten. Bron: Topografische Dienst Nederland.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding tot het onderzoek

In opdracht van Burggraaf bouw bv heeft Archaeological Research & Consultancy (ARC bv) een archeologisch bureau-onderzoek en inventariserend veldonderzoek (IVO) door middel van boringen uitgevoerd aan de Tuinen 31 te Franeker. Aanleiding tot dit onderzoek vormt de voorgenomen bouw van een fabriekshal ter plaatse. Door deze werkzaamheden worden mogelijk archeologische resten bedreigd. Conform de Wet op de archeologische monumentenzorg dient het plangebied eerst te worden onderzocht op de aanwezigheid van archeologische waarden.¹ Het bureau-onderzoek is verricht op 6 november 2008 door M. Schepers MA. Het veldwerk vond plaats op 7 november 2008 en is uitgevoerd door J.R. Hoekstra MA en M. Schepers MA. Het archeologisch onderzoek is uitgevoerd conform de eisen die gesteld worden in de Kwaliteitsnorm voor de Nederlandse Archeologie (KNA versie 3.1).²

1.2 Ligging en beschrijving van het onderzoeksgebied

Het plangebied ligt direct ten zuiden van de historische binnenstad van Franeker aan de Tuinen 31. Ten zuidoosten van het plangebied stroomt het Van Harinxmakanaal. Het terrein is ongeveer 660 m² groot en momenteel in gebruik als grasland. Het plangebied ligt ongeveer 0,7 m +NAP.

1.3 Overzicht van de geplande werkzaamheden

Ter plaatse wordt een loods gebouwd voor de winterstalling van schepen.

1.4 Doel van het onderzoek

1.4.1 Bureau-onderzoek

Doel van het bureau-onderzoek is het verkrijgen van inzicht in bekende en te verwachten archeologische waarden in en om het plangebied. Op basis van de verkregen informatie wordt een archeologisch verwachtingsmodel voor de onderzoekslocatie opgesteld. Hierin wordt beschreven of er archeologische resten aanwezig (kunnen) zijn in het plangebied, wat de potentiële aard en omvang hiervan is en of de voorgenomen werkzaamheden in het plangebied een bedreiging vormen voor het bodemarchief. Indien dit het geval is, wordt geadviseerd op welke wijze hiermee in het vervolgetraject van de plannen rekening dient te worden gehouden.

1.4.2 Inventariserend veldonderzoek

Het inventariserend veldonderzoek (IVO) dient ertoe het in het bureau-onderzoek voorgestelde verwachtingsmodel te verifiëren en met veldwaarnemingen te completeren. Het IVO bestaat uit drie stappen: verkennend, karterend en waarderend.

¹In werking getreden op 1 september 2007.

²De inhoud van de KNA kan worden geraadpleegd op www.sikb.nl.

Het verkennend onderzoek richt zich op de bodemopbouw en mogelijke bodemverstoreningen die de archeologische trefkans kunnen beïnvloeden. Het karterend onderzoek stelt vast of er al dan niet archeologische waarden aanwezig zijn. Het waarderend onderzoek bepaalt de waarde van de archeologische resten.

1.5 Werkwijze

1.5.1 Bureau-onderzoek

Voor het bureau-onderzoek wordt bronnenmateriaal uit diverse disciplines geraadpleegd en geïntegreerd tot een archeologisch verwachtingsmodel. Op basis van geologische, geomorfologische en bodemkundige informatie wordt een beeld geschetst van de landschappelijke ontwikkeling van de omgeving van de onderzoekslocatie. Deze landschappelijke ontwikkeling geeft inzicht in de potentiële bewoonbaarheid van de locatie. Voor onderzoek in Friesland wordt de FAMKE geraadpleegd. Dit is de Friese Archeologische Monumentenkaart Extra, waarop de provincie een overzicht van de bekende archeologische waarden in Friesland geeft. Daarnaast worden in de FAMKE richtlijnen gegeven over hoe in het geval van bedreiging om moet worden gegaan met het bodemarchief. De FAMKE vormt een aanvulling van de Provincie Friesland op Archis, het digitale archeologische informatiesysteem voor Nederland. Hierin zijn onder meer de Archeologische Monumenten Kaart (AMK) en losse archeologische waarnemingen – voor zover bekend – opgenomen. De historische ontwikkeling wordt beschreven aan de hand historisch-topografisch kaartmateriaal en historische literatuur. Hierbij wordt ook ingegaan op eventuele (sub)recente verstoreningen die de archeologische verwachting beïnvloeden.

1.5.2 Inventariserend veldonderzoek

Het IVO is uitgevoerd als een verkennendbooronderzoek. Hiertoe zijn op het onderzoeksterrein zes boringen gezet met een edelmanboor met een diameter van 7 cm en een guts met een diameter van 3 cm tot minimaal 150 cm –mv. Deze boringen zijn verspreid over het terrein gezet om een juiste, algehele indruk van de bodemopbouw te kunnen krijgen (afb. 9). De boorkernen zijn zorgvuldig uitgelegd, waarbij de opeenvolgende bodemlagen precies konden worden beschreven en opgemeten. Het opgeboorde materiaal is doorzocht op de aanwezigheid van archeologische resten. Vervolgens is de bodemopbouw per boring beschreven en is er gelet op de aanwezigheid van archeologische indicatoren zoals aardewerkfragmenten, houtskool, fosfaatvlekken, vuursteen, natuursteen, verbrand leem en bot. De boringen zijn beschreven volgens de Archeologische Standaardbeschrijvingsmethode (ASB). Omdat het plangebied ten tijde van het onderzoek met gras begroeid was, kon er geen oppervlaktekartering uitgevoerd worden.

2 Resultaten bureau-onderzoek

2.1 Bekende aardwetenschappelijke waarden

Het onderzoeksterrein is gesitueerd in het noordelijk zeeleigebied. Dit gebied omvat het zeeleigebied van Groningen, Friesland, de kop van Noord-Holland en de waddeneilanden (Berendsen 2005). Deze zeelei is afgezet in het Holoceen. In deze zeelei kunnen zich zandlagen bevinden als gevolg van grootschalige overstromingen van de hoge kwelders. Onder de sedimenten uit het Holoceen bevindt zich dekzand van de Formatie van Bostel. Ter plaatse van het onderzoeksgebied ligt dit op een diepte van 6 – 8 m –NAP. Omdat het plangebied binnen de bebouwde kom ligt, is er van het gebied geen bodemkundige of geomorfologische informatie beschikbaar. Extrapolatie van de direct ten zuiden van het plangebied gemeten waarden geeft echter aan dat het gebied waarschijnlijk bestaat uit een vlakte van getijafzettingen, met een bodem van poldervaaggronden (klei) (afb. 2 en 3).

2.2 Bekende archeologische waarden

De FAMKE geeft aan dat de kans op het aantreffen van archeologische waarden uit de periode steentijd – Bronstijd ter plaatse zeer klein is. Dit is te verklaren doordat het pleistocene zand te diep ligt om ooit voor bewoning in aanmerking gekomen te zijn. Wel kunnen zich in het plangebied resten bevinden uit de periode Midden-Bronstijd – Vroege Middeleeuwen. Op de Archeologische Monumentenkaart 4 is te zien dat het plangebied direct ten zuiden van de historische dorpskern van Franeker ligt. Binnen deze dorpskern is een groot aantal waarnemingen uit Middeleeuwen en Nieuwe Tijd gedaan. De waarnemingen aan de zuidkant van het dorp bestaan uit een 17e eeuwse vloer (238749), een put (238726) en een 17e eeuwse rioleringsstelsel (238750). Daarnaast werd nog een kleilaag met archeologische indicatoren aangetroffen (238700). Omdat deze vondsten allen een duidelijke relatie met het oude stadscentrum hebben, zijn ze van geringe betekenis voor dit onderzoek.

2.3 Historische situatie

Op de Robles-atlassen uit 1572 (afb. 5) is het gebied niet bebouwd, maar lijkt het al wel onderdeel uit te maken van een verkavelingssysteem. Op de Schotanusatlas (afb. 6) uit het begin van de 18e eeuw is te zien dat het gebied in gebruik genomen is voor kleinschalige akkerbouw en draagt het de naam De Hoven. In 1832 geeft de Oorspronkelijke Aanwijzende Tafel (OAT, geraadpleegd op www.watwaswaar.nl) aan dat ter hoogte van het plangebied een aantal percelen ligt die in gebruik zijn als tuin of boomgaard. Eén van de toenmalige eigenaren, Jelle Jakobs Tuinstra, was van beroep 'kooltjer'. Een kooltjer is een soort van keuterboertje. Op een kaart uit het midden van de 19e eeuw lijkt het gebied nog steeds in gebruik als tuin of akker (afb. 7). Rond 1900 (afb. 8) zien we dat ten zuiden van het gebied het Van Harinxmakanaal gegraven is. Op het plangebied zelf is nog steeds geen bebouwing. De huidige naam van het plangebied, de Tuinen, verwijst duidelijk terug naar de vroegere functie.

2.4 Gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel

Er zijn geen redenen om op de onderzoekslocatie resten uit de vroege prehistorie te verwachten. Resten uit de IJzertijd kunnen aangetroffen worden, bijvoorbeeld in de vorm van terplagen. In de Nieuwe Tijd is het gebied vrijwel onafgebroken in gebruik geweest als tuin of akker. Uit deze periode kunnen oppervlaktevondsten gedaan worden, omdat het toen gebruikelijk was stadsafval op te brengen als bemesting.

3 Resultaten inventariserend veldonderzoek

3.1 Booronderzoek

De bodem bestaat van onder naar boven uit:

- een donkere humeuze kleilaag met daarin veel bot, baksteen en geglazuurd aardewerk.
- Onder deze laag bevindt zich een bovenin rommelig kleipakket. De rommeligheid van dit kleipakket is te verklaren door de beginperiode van het gebruik als akker of tuin. Dit pakket gaat geleidelijk over in een zandige kwelder.
- De kwelder gaat binnen 2 m over in wadzand.

3.1.1 Vondsten

Tijdens het onderzoek zijn in de bouwvoor veel resten waargenomen, die van geringe ouderdom zijn. De resten moeten geïnterpreteerd worden als sporen van bemesting in de vorm van opgebracht stadsafval. Een terppakket is niet aangetroffen. Wel is in de zandige kwelderlagen fosfaat aangetroffen. Dit zou kunnen betekenen dat de bewoners van aangrenzende terpen, zoals de dorps terp van Franeker, op aangrenzende kwelderruggen vee lieten grazen.

4 Samenvatting en conclusie

Aan de Tuinen 31 te Franeker zijn door ARC bv zes boringen gezet om de bodemopbouw te bepalen en de kans op intacte archeologische resten en/of sporen te voorspellen. Bij het onderzoek werd vastgesteld dat ter plaatse geen aanwijzingen voor permanente menselijke bewoning is aangetroffen. Wel werden in de kwelderpakketten fosfaatvlekken aangetroffen. Dit is een indicatie dat er op deze kwelders vee geweid is.

5 Aanbeveling

In de boringen zijn, behalve in de bouwvoor, geen archeologische indicatoren aangetroffen. Ook ontbreekt een antropogeen pakket in de vorm van terplagen. Verder onderzoek ter plaatse lijkt dan ook niet noodzakelijk.

Literatuur

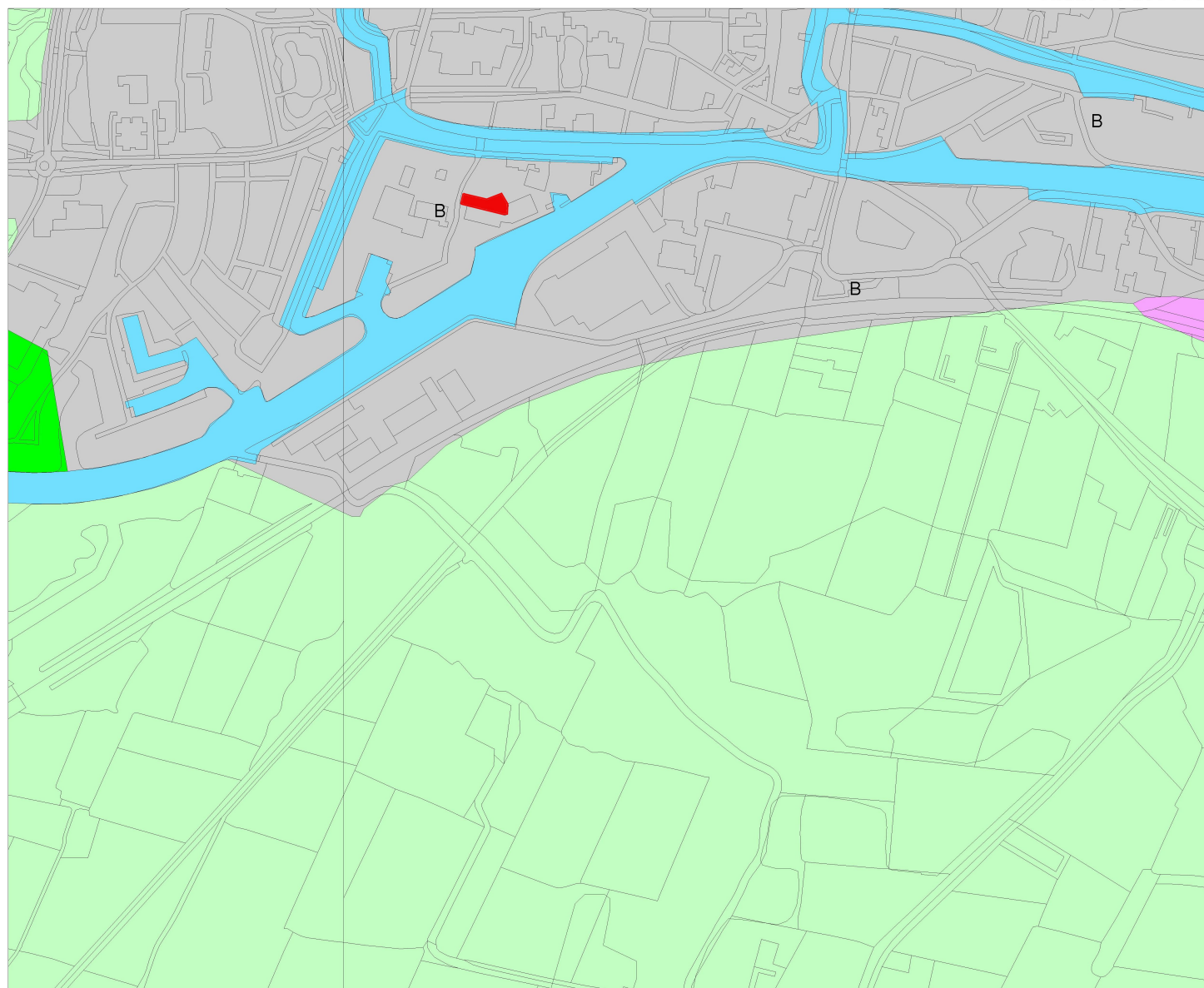
Berendsen, H.J.A., 2005. *Landschappelijk Nederland. De fysisch-geografische regio's*. Assen.

Geudeke, P.W., K. Zandvliet & L. Balk, 1992. *Grote Historische Provincie Atlas 1:25.000, Friesland 1853–1856*. Groningen.

Schotanus à Sterringa, B. & M. Alting, 1718. *Uitbeelding der heerlijkheit Friesland; zoo in 't algemeen, als in haare XXX bijzondere grietenijen*. Leeuwarden.

Schroor, M. & C. van den Heuvel, 1998. *De Robles atlasen. Vestingbouwkundige plattegronden uit de Nederlanden en een verslag van een veldtocht in Friesland in 1572*. Leeuwarden.

166377 / 577778

Legenda

□ TOP10 ((c)TDN)

GEOMORFOLOGIE ((c)Alterra)

- Wanden
- Hoge heuvels en ruggen
- Terpen
- Hoge duinen
- Plateaus
- Terrassen
- Plateau-achtige vormen
- Waaiervormige glooiingen
- Niet-waaiervormige glooiingen
- Lage ruggen en heuvels
- Welvingen
- Vlakten
- Laagten
- Ondiepe dalen
- Matig diepe dalen
- Diepe dalen
- Water
- Bebouwing
- Overig (Dijken etc)

0 100 m

Archis2

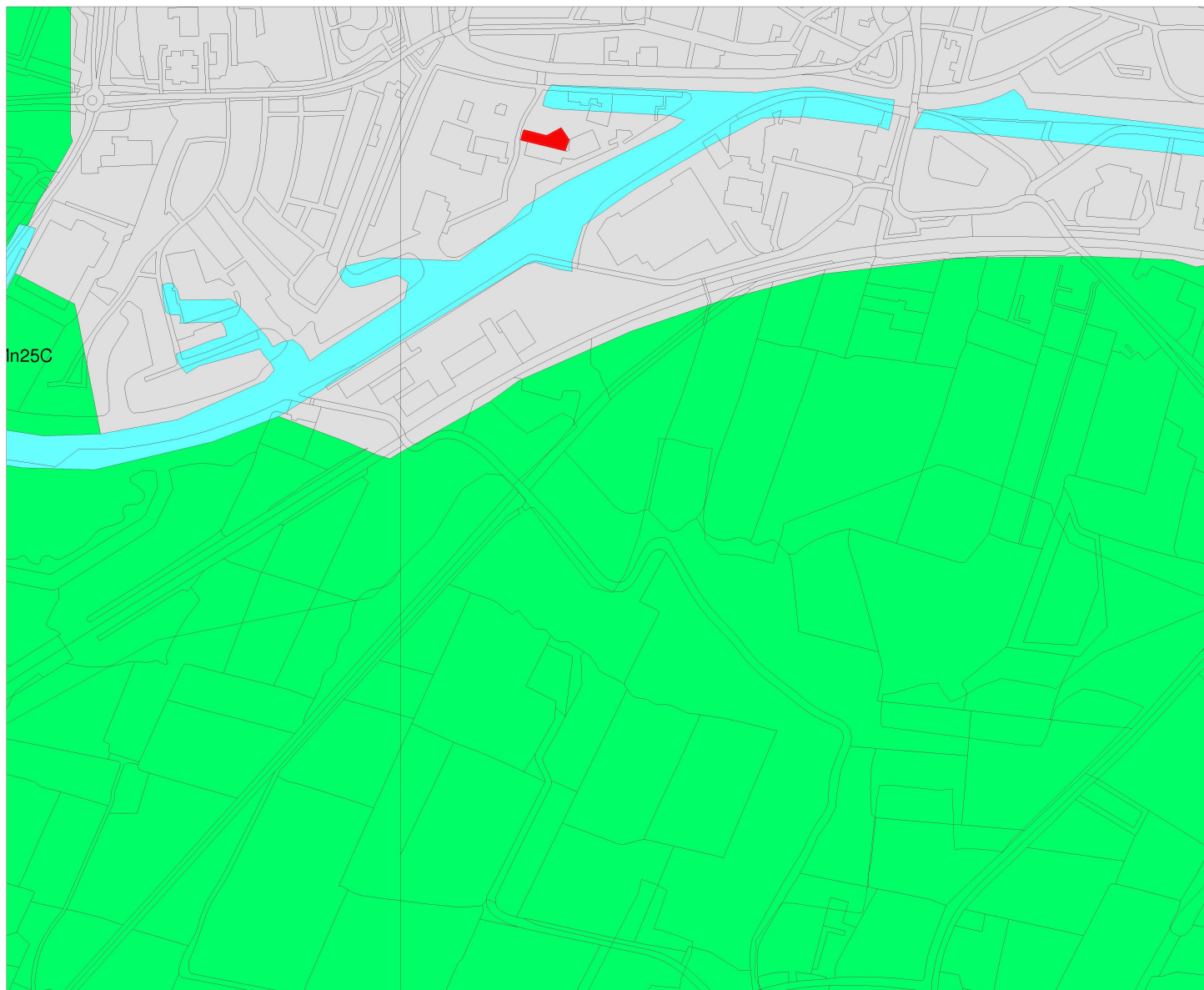
rijksdienst voor
archeologie,
cultuurlandschap
en monumenten

ONDER
NOSSEM
LTUUR
N313M
SCHAP

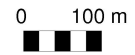
164469 / 576219

166250 / 577672

Legenda

- TOP10 ((c)TDN)
- BODEM ((c)Alterra)**
- Associaties
- Brikgronden
- Bebouwing
- Dijk, bovenlandstrook
- Dikke eerdgronden
- Fluviaatle afz ouder pleistoceen
- Groeve, gegraven, mijnstort
- Kalksteenverweringsgronden
- Oude rivierkleigronden
- Overige oude kleigronden
- Ondiepe keileemgronden
- Leemgronden
- Zeekleigronden
- Mariene afz ouder pleistoceen
- Niet-gerijpte minerale gronden
- Oude bewoningsplaatsen
- Rivierkleigronden
- Kalkh lutumarme gronden
- Veengronden
- Moerige gronden
- Water, moeras
- Podzolgronden
- Kalkloze zandgronden
- Kalkhoudende zandgronden

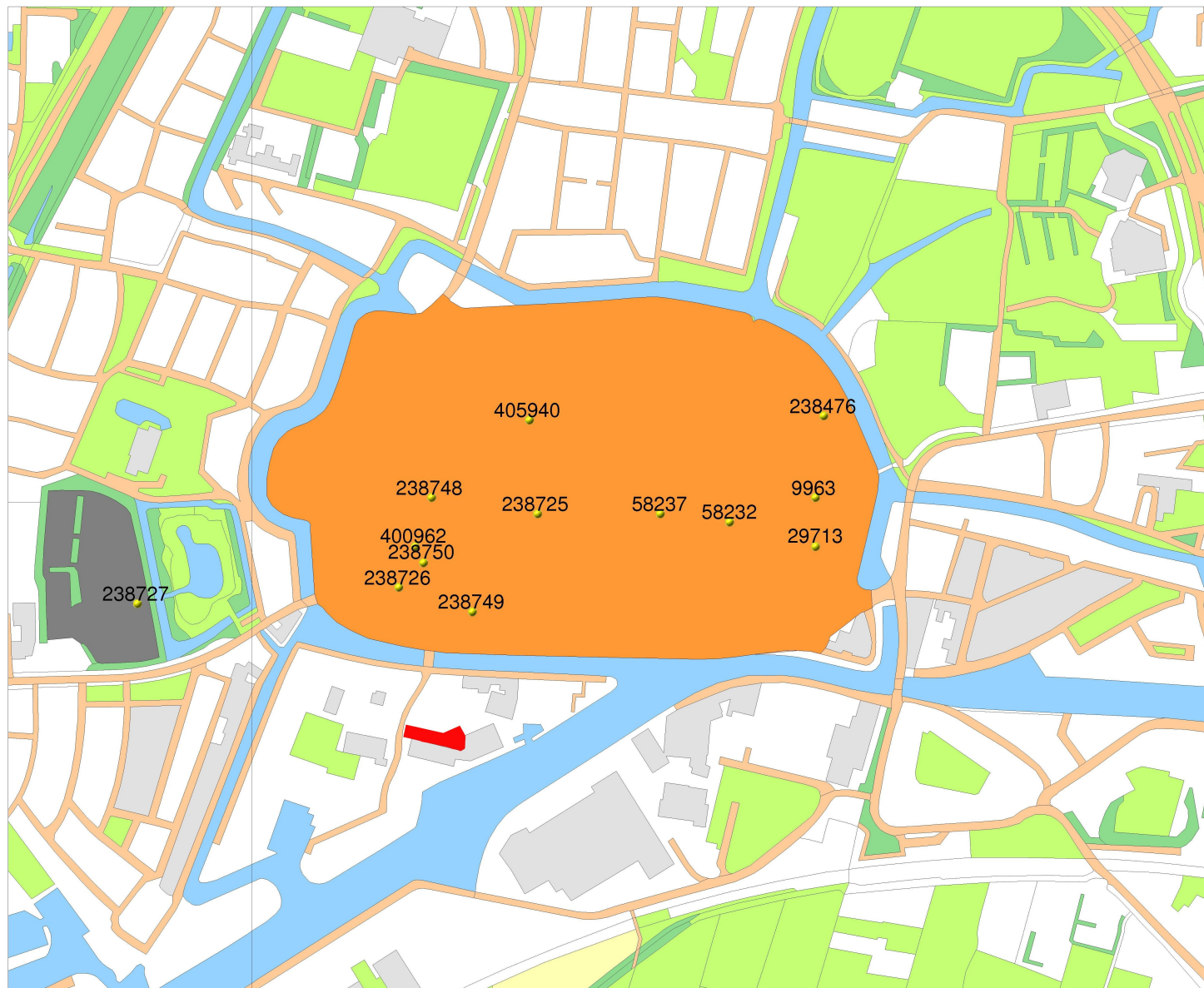
Archis2

rijksdienst voor
archeologie,
cultuurlandschap
en monumenten

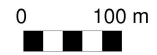
164394 / 576156

Afbeelding 3 Bodemkaart van de onderzoekslocatie (rood) en omgeving. Bron: Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM)/Archis II.

Legenda

- WAARNEMINGEN
- MONUMENTEN**
 - archeologische betekenis
 - archeologische waarde
 - hoge archeologische waarde
 - zeer hoge archeologische waarde
 - zeer hoge arch waarde, beschermd
- TOP10 ((c)TDN)**
 - bebouwd gebied
 - doorgaande wegen
 - bos
 - bouwland
 - weiland
 - boomgaard/kwekerij
 - heide
 - zand
 - begraafplaats
 - water
 - overig bodemgebruik

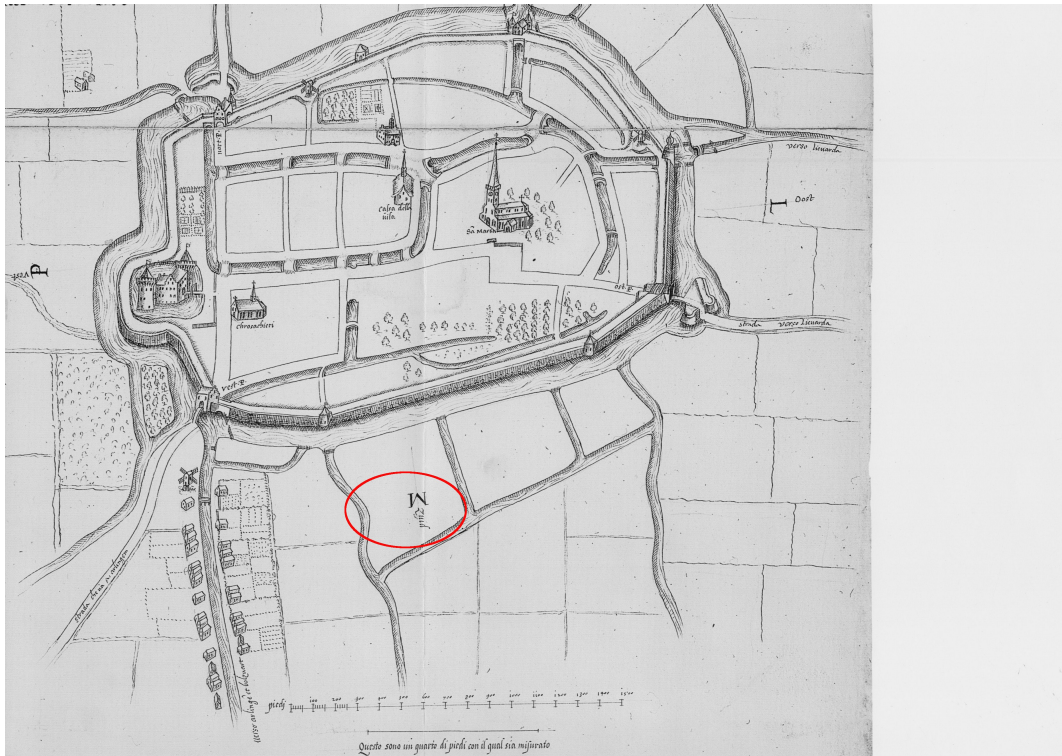

Archis2

rijksdienst voor
archeologie,
cultuurlandschap
en monumenten

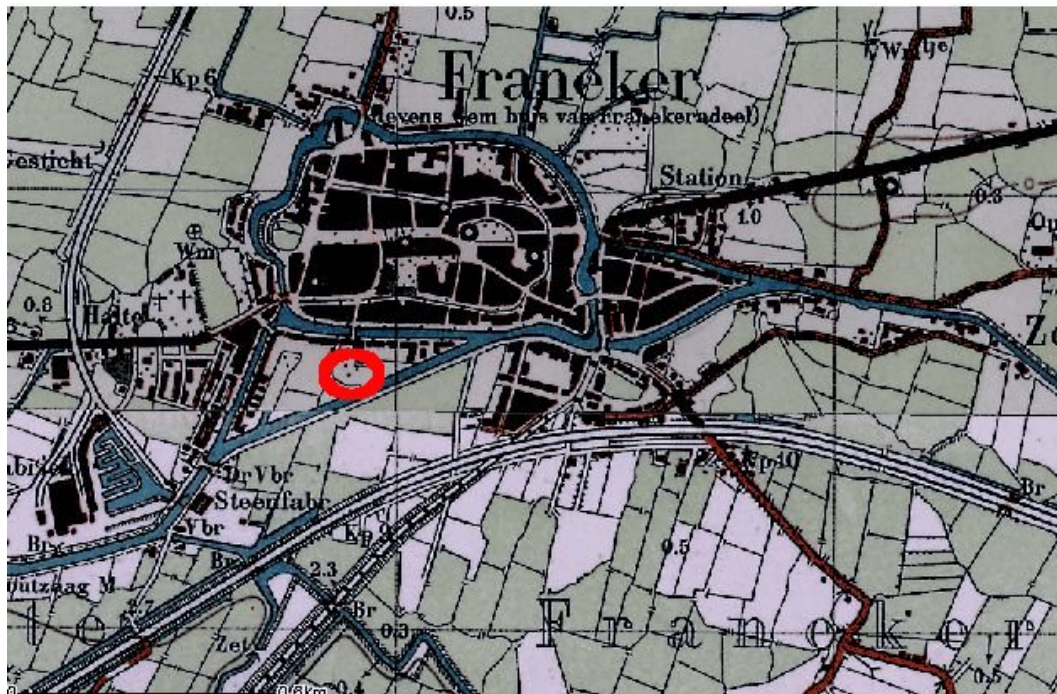
Afbeelding 4 Archeologische waarden op de onderzoekslocatie en in de omgeving (rood). Bron: Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM)/Archis II.

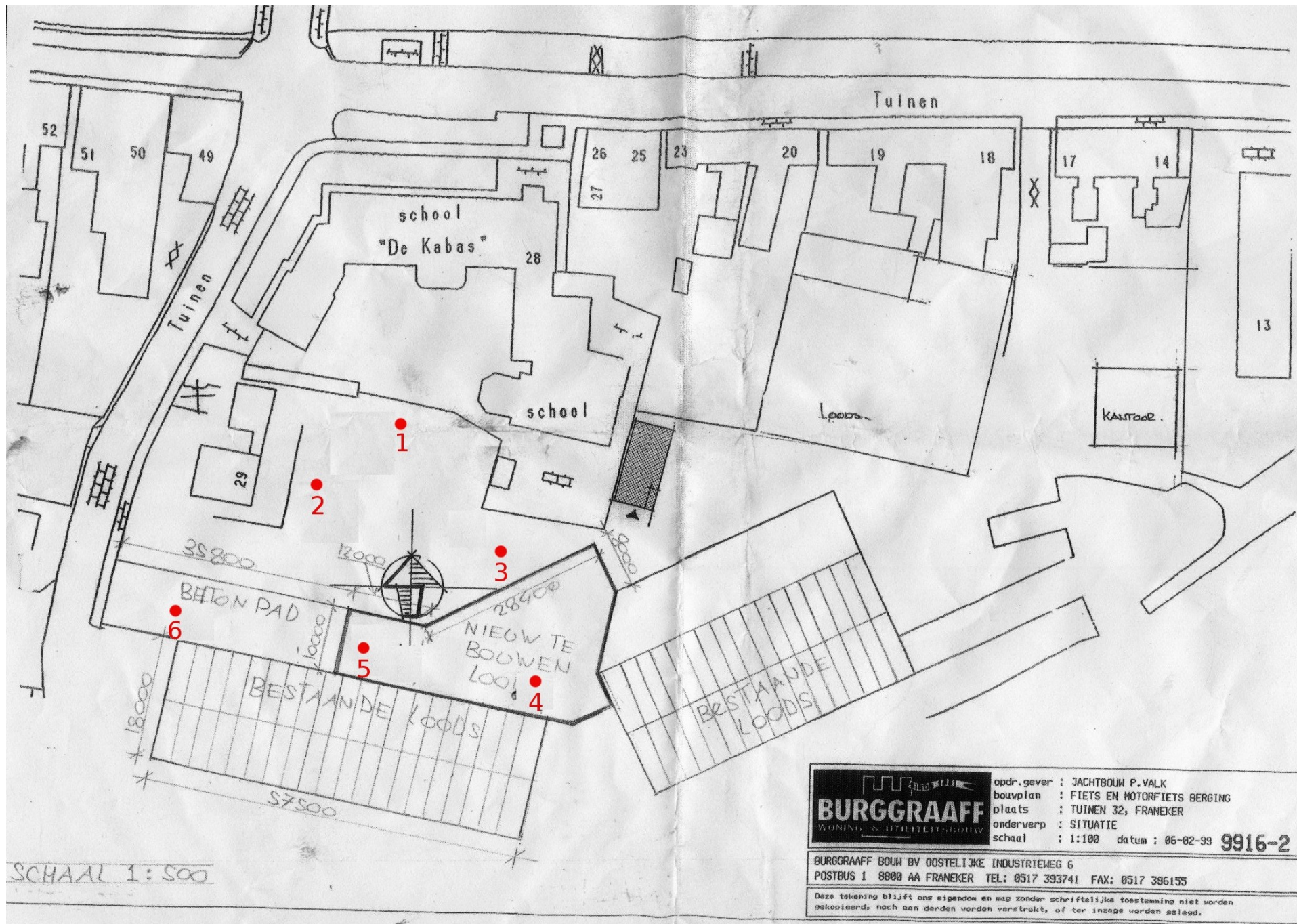
Afbeelding 5 De onderzoekslokatie (omcirkeld) op een kaart van omstreeks 1572 (Schroor & Van den Heuvel 1998)

Afbeelding 7 De onderzoekslokatie (omcirkeld) op een kadastrale kaart uit het midden van de 19e eeuw (Geudeke et al. 1992).

Afbeelding 8 De onderzoekslocatie (omcirkeld) op een kadastrale kaart uit het begin van de 20e eeuw. Bron: www.kich.nl.

Afbeelding 9 De locatie van de boorpunten (rood) op het terrein, ingetekend op een kaart met de geplande werkzaamheden.

Bijlage 1 Boorstaten

De volgende afkortingen worden in de boorstaten gebruikt.

grondsoort (onderdeel lithologie)		s4	uiterst siltig
K	klei		
Z	zand	humus (onderdeel lithologie)	
		h1	zwak humeus
bijmengsel (onderdeel lithologie)			
kx	kleiig (ARC-code)		
s1	zwak siltig		

boring 1 Boormethode: edelmanboring, guts.

diepte lithologie	kleur	grens	
60 Ks1h1	zwartgrijs	geleidelijk	<i>Consistentie:</i> stevig. <i>Archeologische indicatoren:</i> gedraaid aardewerk, baksteen, weinig. <i>Bodemkundige interpretaties:</i> bouwvoor.
120 Ks1	zwartgrijs	geleidelijk	<i>Opmerkingen:</i> rommelig.
195 Ks4	licht grijs	geleidelijk	<i>Vlekken:</i> matig gevlekt, licht bruin. <i>Consistentie:</i> matig stevig. <i>Sublagen:</i> zandlagen. <i>Nieuwvormingen:</i> fosfaatconcreties, weinig. <i>Opmerkingen:</i> Kwelderpakket.
200 Zkx	donker blauwgrijs	beëindigd	<i>Opmerkingen:</i> wadzand.

boring 2 Boormethode: edelmanboring, guts.

diepte lithologie	kleur	grens	
40 Ks1h1	zwartgrijs	geleidelijk	<i>Consistentie:</i> stevig. <i>Archeologische indicatoren:</i> gedraaid aardewerk, baksteen, weinig. <i>Bodemkundige interpretaties:</i> bouwvoor.
140 Kz1	zwartgrijs	geleidelijk	<i>Opmerkingen:</i> rommelig.
195 Ks3	licht grijs	geleidelijk	<i>Vlekken:</i> matig gevlekt, licht bruin. <i>Consistentie:</i> matig stevig. <i>Sublagen:</i> zandlagen. <i>Nieuwvormingen:</i> fosfaatconcreties, weinig. <i>Opmerkingen:</i> Kwelderpakket.

boring 3 Boormethode: edelmanboring, guts.

diepte lithologie	kleur	grens	
40 Ks1h1	zwartgrijs	geleidelijk	<i>Consistentie:</i> stevig. <i>Archeologische indicatoren:</i> gedraaid aardewerk, baksteen, weinig. <i>Bodemkundige interpretaties:</i> bouwvoor.
110 Ks1	zwartgrijs	geleidelijk	<i>Opmerkingen:</i> rommelig.
185 Ks4	licht grijs	geleidelijk	<i>Vlekken:</i> matig gevlekt, licht bruin. <i>Consistentie:</i> matig stevig. <i>Sublagen:</i> zandlagen. <i>Nieuwvormingen:</i> fosfaatconcreties, weinig. <i>Opmerkingen:</i> Kwelderpakket.
200 Zkx	donker blauwgrijs	beëindigd	<i>Opmerkingen:</i> wadzand.

boring 4 Boormethode: edelmanboring, guts.

diepte lithologie	kleur	grens	
50 Ks1h1	zwartgrijs	geleidelijk	<i>Consistentie:</i> stevig. <i>Archeologische indicatoren:</i> gedraaid aardewerk, baksteen, weinig. <i>Bodemkundige interpretaties:</i> bouwvoor.
110 Ks1	zwartgrijs	geleidelijk	<i>Opmerkingen:</i> rommelig.
175 Ks4	licht grijs	geleidelijk	<i>Vlekken:</i> matig gevlekt, licht bruin. <i>Consistentie:</i> matig stevig. <i>Sublagen:</i> zandlagen. <i>Nieuwvormingen:</i> fosfaatconcreties, weinig. <i>Opmerkingen:</i> Kwelderpakket.
200 Zkx	donker blauwgrijs	beëindigd	<i>Opmerkingen:</i> wadzand.

boring 5 *Boormethode: edelmanboring, guts.*

<i>diepte lithologie</i>	<i>kleur</i>	<i>grens</i>	
60 Ks1h1	zwartgrijs	geleidelijk	<i>Consistentie:</i> stevig. <i>Archeologische indicatoren:</i> gedraaid aardewerk, baksteen, weinig, bot. <i>Bodemkundige interpretaties:</i> bouwvoor.
80 Ks1	donker bruin	geleidelijk	<i>Opmerkingen:</i> mixlaag.
120 Ks4	licht grijs	geleidelijk	<i>Vlekken:</i> matig gevlekt, licht bruin. <i>Consistentie:</i> matig stevig. <i>Sublagen:</i> zandlagen. <i>Opmerkingen:</i> rommelig.
200 Ks4	donker blauwgrijs	beëindigd	<i>Sublagen:</i> zandlagen. <i>Nieuwvormingen:</i> fosfaatconcreties, weinig. <i>Opmerkingen:</i> kwelderpakket.

boring 6 *Boormethode: edelmanboring, guts.*

<i>diepte lithologie</i>	<i>kleur</i>	<i>grens</i>	
50 Ks1h1	zwartgrijs	geleidelijk	<i>Consistentie:</i> stevig. <i>Archeologische indicatoren:</i> gedraaid aardewerk, baksteen, weinig. <i>Bodemkundige interpretaties:</i> bouwvoor.
90 Ks1	zwartgrijs	geleidelijk	<i>Opmerkingen:</i> mixlaag.
180 Ks4	licht grijs	geleidelijk	<i>Vlekken:</i> matig gevlekt, licht bruin. <i>Consistentie:</i> matig stevig. <i>Sublagen:</i> zandlagen. <i>Nieuwvormingen:</i> fosfaatconcreties, weinig. <i>Opmerkingen:</i> Kwelderpakket.
190 Zkx	grijs	beëindigd	<i>Opmerkingen:</i> wadzand.